

УДК 37.091.12:005.963

Наталія Євтушенко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних
дисциплін та методики їх викладання, Чернігівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського
E-mail: env_2006@ukr.net

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ У МЕТОДОЛОГІЇ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНИ

***Анотація:** Стаття присвячена поглибленню методологічних уявлень про викорис-
тання системного аналізу в наукових дослідженнях сучасної системи підвищення квалі-
фікації вчителів. Описано процес системного аналізу досліджуваної системи та послі-
довні стадії його проведення – постановка проблеми, визначення мети і критеріїв оцін-
ки, здійснення структурного аналізу, розробка концепції розвитку системи, аналіз відіб-
раних рішень. Автором обґрунтовується актуальність проведення порівняльного дослі-
дження системи підвищення кваліфікації вчителів України та відповідних структур у
післядипломній освіті інших країн – членів Європейського Союзу.*

***Ключові слова:** порівняльне дослідження, методологія, системний аналіз, учи-
тель, система підвищення кваліфікації вчителів.*

Nataliia Yevtushenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Natural and
Mathematical Sciences and their teaching methods of the Chernihiv
Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named
after K.D. Ushynskiy, Chernihiv, Ukraine
E-mail: env_2006@ukr.net

SYSTEM ANALYSIS IN THE METHODOLOGY OF COMPARATIVE RESEARCH FOR THE SYSTEM OF TEACHERS' PROFESSIONAL ADVANCEMENT IN UKRAINE

***Abstract:** The article increases methodological perspectives for using system analysis
while researching the modern system of teachers' professional advancement. The process of
system analysis for the named system and its stages have been described, such as claiming a
problem, defining an aim and criteria of its evaluation, making structural analysis, creating a
conception for the system's development, analyzing a bunch of decisions. The author proves a
need of using comparative research for the system of teachers' professional advancement in
Ukraine and similar structures within postgraduate education in states-members of the Euro-
pean Union.*

***Keywords:** comparative research, methodology, system analysis, teacher, system of
teachers' professional advancement.*

© Наталія Євтушенко, 2017

Наталья Евтушенко

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ В МЕТОДОЛОГИИ СРАВНИТЕЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНЫ

Аннотация: Статья посвящена углублению методологических представлений об использовании системного анализа в научных исследованиях современной системы повышения квалификации учителей. Описан процесс системного анализа исследуемой системы и последовательные стадии его проведения – постановка проблемы, определение цели и критериев оценки, осуществление структурного анализа, разработка концепции развития системы, анализ отобранных решений. Автором доказывается актуальность проведения сравнительного исследования системы повышения квалификации учителей Украины и соответствующих структур в последипломном образовании других стран – членов Европейского Союза.

Ключевые слова: сравнительное исследование, методология, системный анализ, учитель, система повышения квалификации учителей.

Nataliia Yevtushenko

An extended abstract of a paper on the subject of:

“System analysis in the methodology of comparative research for the system of teachers’ professional advancement in Ukraine”

Problem setting. The system of professional development of teachers is intended to promote the provision of the appropriate professional level of specialists in the postgraduate period, the longest and most productive in human labor that lasts from the moment of receiving the diploma of education and until the completion of a professional career. The importance of developing this kind of postgraduate pedagogical education is difficult to overestimate. It is through teacher training that they can quickly and effectively influence the modernization changes in education that arise under the influence of such social processes as globalization, integration, and informatization. Therefore, the systematic analysis of the system under investigation with a view to finding the best ways to modernize it becomes of special significance.

Recent research and publications analysis.

Recently, the issues of organizing the educational process in the system of teacher training were in the center of scientific attention of Ye.M. Bachynska, N.I. Bilyk, S.A. Bolsun, K.V. Horush, A.M. Zubok, S.V. Kovaliova, S.V. Koroliuk, O.M. Samoilenko, I.I. Sotnichenko, N.M. Cherpurna. In scientific works the system analysis takes a special place in the methodology of research, as evidenced by the frequent use of the terms "system approach" and "system". In particular, the methodology of the system analysis is the methodological basis of dissertation research (A.M. Zubko, S.V. Koroliuk, I.I. Sotnichenko, N.M. Cherpurna). The system approach is used in the works as a methodological way of knowing the facts, phenomena, objects, processes in their integrity (E.M. Bachynska, Z.M. Zhigal), it is considered as a way to increase the efficiency of any activity (V.V. Vityuk), serves the methodological basis for the creation of a model of information provision (K.V. Horush), it is included in the main methodological methods of creative activity development (S.V. Kovaliova). Systemicity, as a scientific category is one of the main methodological principles in the methodological basis of research (L.V.Zazulin, O.M.Samoilenko).

Paper objective The purpose of the article is to review the key provisions of the system analysis in the comparative study of the system of teacher training in postgraduate education in Ukraine.

Paper main body. The teacher training system exists today in conditions of interdependent educational space, which reflects the European tendencies of the development of education in Ukraine - this is one of those new phenomena that reflect the processes of globalization and integration that prevail in the world. Modernization of the teacher training system should be carried out by bringing it in line with the world, European and national standards. There is a need for a systematic analysis of the phenomenon under study in order to create in the future a concept for the development of the teacher training system.

The role of the comparative study of the system of in-service teacher training in postgraduate education of Ukraine with the corresponding structures in the education of the countries of the European Union is intensifying. The use of the system analysis in the methodology of the comparative study of the system of advanced training will help to consider the peculiarities and factors influencing its development, the identification of common and distinctive features with the relevant structures in the education of the countries of the European Union, in particular, the content, purpose, external and internal relations of the educational system.

The problem of developing a modern teacher training system is that professional activity takes place in the conditions of increasing transparency of the boundaries of national states, which requires reformatting the aim of improving the skills of teachers in the view of the growth of professional and geographical mobility of workers and employers, which is no longer limited to local, regional or even national labor market, but covers the whole of Europe and the world.

In establishing the common criteria for comparing the teachers' qualification upgrading systems, it would be advisable to consider the following structural components of the teachers' qualification upgrading system: objectives, content, network of educational institutions that carry out educational activities, content and methodological support, forms and methods of communication between teachers and a tutor.

The implementation of the system analysis involves the development of a new concept for a teacher training system, which will include a systematic description of its construction and functioning, and will contribute to a better understanding, interpretation, and study of the main ideas on the definition of the nature, content and forms of professional development of teachers. The basic principles of the system should be the relationship of the theory and practice, variability, variety of forms, continuity, multidimensionality, multilevelness, openness.

The direct analysis of the selected solutions and their consequences is the final stage of the systematic analysis of the pedagogical phenomenon. The factor that affects its effectiveness is certainly the evaluation of the achieved goals and objectives of improving the professional level of teachers.

Conclusions of the research. It is worth emphasizing that the planned outcome of the systematic analysis of the comparative study of the teacher training system is the creation of a modern conception of its development. In turn, the application of the system approach will facilitate the consideration of the teacher training system in postgraduate education in Ukraine as an integral system characterized by interrelated elements (goals, content, network of institutions, teaching and methodological support, forms and methods), studying its features and factors, affecting the functioning, the identification of common and distinctive features in the development of relevant structures in the member states of the European Union, determining the directions of using their positive experience for the professional development of specialists of Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Система підвищення кваліфікації вчителів покликана сприяти забезпеченню відповідного професійного рівня фахівців у післядипломний період – найдовший та найпродуктивніший у трудовій діяльності людини, що триває від моменту отримання диплому про освіту і до завершення професійної кар'єри. Важливість розвитку цього виду післядипломної педагогічної освіти важко переоцінити. Саме через навчання педагогів можна швидко й ефективно впливати на модернізаційні зміни в освіті, які виникають під впливом таких суспільних процесів, як глобалізація, інтеграція, інформатизація. Тому особливого значення набуває здійснення системного аналізу досліджуваної системи з метою пошуку оптимальних шляхів її модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом питання організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації учителів перебували в центрі наукової уваги Є.М. Бачинської, Н.І. Білик, С.А. Болсун, К.В. Гораш, А.М. Зубка, С.В. Ковальнової, С.В. Королюк, О.М. Самойленка, І.І. Сотніченко, Н.М. Чепурної.

У наукових працях цього напрямку системний аналіз посідає особливе місце в методології дослідження, про що свідчить доволі часте використання термінів «системний підхід» і «системність». Зокрема, використання системного аналізу становить методологічну основу низки дисертаційних досліджень (А.М. Зубко, С.В. Королюк, І.І. Сотніченко, Н.М. Чепурна та ін.). Системний підхід використовується в працях як методологічний спосіб пізнання фактів, явищ, об'єктів, процесів у їхній цілісності (Є.М. Бачинська, З.М. Жигаль), розглядається в якості шляху підвищення ефективності будь-якої діяльності (В.В. Вітюк), служить методологічним підґрунтям для створення моделі інформаційного забезпечення (К.В. Гораш), входить до основних методів стратегії розвитку творчої активності (С.В. Ковальова). Системність як наукова категорія становить один з основних методологічних принципів у методологічній основі дослідження (Л.В. Зазуліна, О.М. Самойленко).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна вітчизняна система підвищення кваліфікації вчителів в Україні в умовах розбудови української державності, входження країни в європейський освітньо-культурний простір потребує модернізації і змін. Постає питання щодо необхідності нової ідеології професійного вдосконалення педагогів, яка б підтримувала процеси глобалізації освітньої галузі, адаптації до європейських стандартів та одночасно була б спрямована на застосування власного накопиченого досвіду. В зв'язку з цим зростає роль теоретичних досліджень системи підвищення кваліфікації вчителів України в порівнянні з відповідними структурами в післядипломній освіті інших країн та підсилюється важливість розвитку методології їхнього здійснення, зокрема запровадження системного аналізу як методологічної основи цілісного системного дослідження і практичного впровадження позитивного досвіду розвитку професійного вдосконалення вчителів у країнах Європейського Союзу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є огляд ключових положень системного аналізу під час здійснення порівняльного дослідження системи підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним із першочергових завдань педагогічної методології сьогодні є необхідність вирішення накопичених проблем, які стосуються формування цілісної методологічної програми дослідження існуючих педагогічних систем, узгодження всієї сукупності підходів, методик і процедур їхнього вивчення. Прикладом такої педагогічної системи в післядипломній освіті України може бути система підвищення кваліфікації вчителів. Її по-

ліпшення є важливим ресурсом відтворення людського капіталу та необхідною умовою соціально-економічного розвитку українського суспільства.

У процесі студіювання наукових джерел встановлено, що підвищення кваліфікації вчителів є явищем складним і багатоаспектним. Немає однозначності щодо визначення цього педагогічного процесу. Зокрема, Законом України “Про освіту” термін “підвищення кваліфікації” розкривається як “підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов’язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання й обов’язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності чи галузі знань” [3]. Іншою точкою зору є позиціонування підвищення кваліфікації фахівців як покликання реалізовувати принцип “навчання впродовж життя” або «неперервного навчання» [7], тобто складової загальної системи безперервної освіти особистості [2], що дозволяє вчителю підвищувати свій професійний рівень протягом усього періоду професійної діяльності.

Узагальнення сучасних наукових поглядів на підвищення кваліфікації вчителів як системне явище сприяє його розгляду в якості педагогічної системи – організованого об’єкта, що здійснює управління процесом передачі й засвоєння передового педагогічного досвіду, взаємодію між різними взаємопов’язаними структурними компонентами, об’єднаними однією освітньою метою розвитку індивідуальності й особистості вчителя; складної неперервної змінної системи управління, що вирішує освітньо-виховні завдання професійного вдосконалення вчителів, за допомогою якої досягаються педагогічні цілі, а саме приведення професійних знань, умінь та компетентностей фахівців у відповідність до потреб і вимог сучасного суспільства.

Система підвищення кваліфікації вчителів існує нині в умовах взаємозалежного освітнього простору, в якому відбиваються загальноєвропейські тенденції розвитку освіти України – це є одним із нових явищ, породжених процесами глобалізації й інтеграції, які панують у світі. Отже, модернізація системи підвищення кваліфікації вчителів повинна відбуватися шляхом приведення її у відповідність до світових, європейських і національних стандартів, що постає актуальною проблемою педагогічної науки і практики. Виникає потреба у проведенні системного аналізу досліджуваного явища з метою створення в подальшому концепції розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів, яка включатиме системний опис її побудови і функціонування та сприятиме глибшому осмисленню, тлумаченню, вивченню головних ідей щодо визначення сутності, змісту й форм професійного вдосконалення педагогів.

У цьому контексті посилюється роль здійснення порівняльного дослідження розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України та відповідних структур в освіті країн Європейського Союзу. Об’єктивними причинами такого порівняльного дослідження є наявність загальних, властивих для багатьох країн проблем у сфері післядипломної освіти, які відбуваються під впливом світових інтеграційних процесів в економіці, конструювання нових культурно-економічних просторів із формуванням раніше невідомих колективних ідентичностей (створення Європейського Союзу). Інтернаціоналізація університетської освіти і науки доводить необхідність обліку перетворень в освітніх системах інших країн, посилення впливу наддержавних міжнародних організацій на національні системи освіти [6].

Актуальна проблема розвитку вітчизняної системи підвищення кваліфікації вчителів полягає в тому, що здійснення професійної діяльності відбувається в умовах дедалі більше зростаючої прозорості державних кордонів, що потребує врахування позицій української освіти у структурі європейської освіти, яка містить безліч різноманітних національних освітніх систем. Такий стан речей вимагає перегляду мети підвищен-

ня кваліфікації педагогів з огляду на “зростання професійної та географічної мобільності працівників і роботодавців, що більше не обмежується місцевим, регіональним або навіть національним ринком праці, а охоплює всю Європу і світ” [10].

Суспільні зміни відкривають шлях до трансформацій у системі підвищення кваліфікації українських учителів, і важливим у цьому процесі є використання досвіду країн Європейського Союзу. Застосування системного аналізу в методології порівняльного дослідження з окресленої наукової проблеми сприятиме розгляду особливостей і чинників, що впливають на розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів, виявленню спільних та відмінних рис у розбудові педагогічної освіти у країнах Європейського Союзу, зокрема, щодо змісту національної педагогічної системи, її мети, зовнішніх і внутрішніх зв'язків тощо.

До зазначених особливостей можна віднести характерні ознаки будь-якої освітньої системи, а саме: відстрочення результатів, нестійкість чинників, що впливають на неї, велике значення людського фактора та ін. При цьому пояснення педагогічних проблем здійснюється з урахуванням їхніх просторових і часових відмінностей, а побудова освітньої морфології реалізується через аналіз на національному, регіональному та світовому рівнях. Доцільним є встановлення єдиних критеріїв для порівняльного аналізу явищ в освіті.

Наступною стадією системного аналізу в порівняльному дослідженні є визначення критеріїв порівняння систем підвищення кваліфікації вчителів у різних країнах. Розмірковуючи над вибором, звернемося до висунутого вище положення про розгляд досліджуваного об'єкта як педагогічної системи, що складається із взаємопов'язаних структурних компонентів, підпорядкованих спільній меті – піднесенню кваліфікації педагогів. На нашу думку, під час встановлення єдиних критеріїв порівняння доцільним буде вивчити такі структурні компоненти системи, як цілі, зміст, мережа навчальних закладів, які здійснюють освітню діяльність, змістовно-методичне забезпечення, форми й методи комунікації вчителів і викладача-фасилітатора.

Важливим етапом проведення системного аналізу є створення нової концепції системи підвищення кваліфікації вчителів. Потрібно пам'ятати, що “зміна системи завжди пов'язана з її проектуванням, характеризується, перш за все, вихідними посилками і використовуваними методами” [5]. Методологія системного аналізу ґрунтується на системному підході до вивчення педагогічних явищ [1, с. 306]. Системний аналіз як сукупність методологічних засобів реалізації системного підходу на конкретно-предметному рівні дослідження або практичної діяльності [4, с. 109] посідає особливе місце в порівняльному дослідженні системи підвищення кваліфікації вчителів.

Застосування системного підходу сприятиме розгляду досліджуваної системи як структурного елемента більш складного єдиного цілого – системи післядипломної педагогічної освіти, яка водночас має численні зв'язки з іншими структурними елементами (системами) та входить до системи вищої освіти України. Тому доцільним під час вироблення концепції розвитку є використання позитивного зарубіжного досвіду трансформації змісту, форм і методів професійної підготовки вчителів, зокрема доктрин перехідного періоду, розроблених польськими колегами: саморозвитку та самоосвіти вчителів; неперервної освіти; критичної діагностики; а також доктрина, яка зосереджується на підготовці “учителя-дослідника”, учителя “виробництва”, учителя-творця, учителя-практика, що схильний до рефлексії, або вчителя-керівника [9]. Основними принципами системи підвищення кваліфікації вчителів мають стати взаємозв'язок теорії і практики, змінюваність, різноманітність форм, безперервність, багатовимірність, багаторівневність, відкритість [8].

Безпосередній аналіз відібраних варіантів рішень та їхніх наслідків є завершальною стадією системного аналізу будь-якого педагогічного явища. Фактором, що впливає на його ефективність, безумовно, вважається проведення оцінювання досягнутих цілей і завдань щодо вдосконалення професійного рівня вчителів. Це надає можливість перегляду й коригування мети і відповідних заходів. Застосування системного підходу забезпечує відкритість та зворотний зв'язок відповідно до конкретної мети розвитку, для чого нині існує широкий спектр прийомів і методів збору інформації.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок.

Варто наголосити, що запланованим результатом проведення системного аналізу в порівняльному дослідженні системи підвищення кваліфікації вчителів є створення сучасної концепції її розвитку. Водночас застосування системного підходу сприятиме розгляду системи підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України як єдності взаємопов'язаних елементів (цілі, зміст, мережа закладів, навчально-методичне забезпечення, форми та методи), вивченню її особливостей і чинників, що впливають на функціонування, виявленню спільних та відмінних рис у розвитку відповідних структур у країнах – членах Європейського Союзу, визначенню напрямів використання їхнього позитивного досвіду задля професійного вдосконалення фахівців України.

Список літератури:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України / В.Г.Кремень/ - К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Закон України “Про освіту”// Вища освіта. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>.
4. Клименюк О. В. Методологія та методи наукового дослідження / О.В. Клименюк. – К. : Міленіум, 2005. – 186 с.
5. Легостаев И. И. Парадигмальний підход к системной методологии педагогіки / И.И. Легостаев // Вестник НВГУ. – 2013. – № 4. – С. 103–111.
6. Разумова Л. И. Культурологические основания исследований в области сравнительного образования / Л.И. Разумова // Гуманитарный вектор. – 2012. – № 3(31). – С. 136–144.
7. Швидун В. М. Аналіз поняття “післядипломна педагогічна освіта” в контексті інтеграції освітніх систем / В.М. Швидун. // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – № 4 (19). – С. 89–97.
8. Buczkowska-Gola M. Wymagając od ucznia, wymagajmy od siebie : / M. Buczkowska-Gola // Edukacja i dialog. – 2000. – №119.
9. Lewowicki T. Problemy kształcenia i pracy nauczycieli / T. Lewowicki. – Warszawa – Radom : Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji PIB, 2007. – 148 s.
10. Król A. Model doskonalenia kadr szkół zawodowych w trzech krajach partnerskich [Model for the development of vocational schools in three partner countries] / A. Król, T. Miszke // Obrazovanie cherez vsju zhizn' : nepreryvnoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitija. – 2013. – №1. – S. 32–36.

References:

1. Honcharenko, S. (1997). *Ukrains'kyj pedahohichnyj slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary] Kyiv, Lybid', 1997, 376 p. [in Ukrainian].
2. Kremen', V. (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education] Akademiia ped. nauk Ukrainy, Kyiv, Yurinkom Inter, 1040 p. [in Ukrainian].

3. Ministry of Education and Science of Ukraine (2014), *Zakon Ukrainy "Pro osvitu"* [Law of Ukraine "On Education"] Vyscha osvita, available at: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>. [in Ukrainian].
4. Klymeniuk, O. (2005). *Metodolohiia ta metody naukovoho doslidzhennia* [Methodology and methods of scientific research] Kyiv, Milenium, 186 p. [in Ukrainian].
5. Legostaev, I. (2013). *Paradigmал'nyj podhod k sistemnoj metodologii pedagogiki* [Paradigm approach to the system methodology of pedagogy] Vestnik NVGU, vol.4, pp. 103–111. [in Ukrainian].
6. Razumova, L. (2012). *Kul'turologicheskie osnovanija issledovanij v oblasti sravnitel'nogo obrazovanija* [Culturological bases of studies in the field of comparative education] Gumanitarnyj vektor, vol.3(31), pp. 136–144.
7. Shvydun, V. (2013). *Analiz poniattia "pisliadyplomna pedahohichna osvita" v konteksti intehratsii osvitnikh system* [Analysis of the concept of "postgraduate pedagogical education" in the context of the integration of educational systems] Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol.4 (19), pp. 89–97.
8. Buczkowska-Gola, M. (2000). "Wymagajac od ucznia, wymagajmy od siebie", *Edukacja i dialog*, vol.119.
9. Lewowicki, T. (2007). "Problems of teachers' education and work", Warsaw, Radom "Institute for Sustainable Technologies Publisher PIB", 148 p.
10. Król, A. (2013). "Model doskonalenia kadr szkół zawodowych w trzech krajach partnerskich", *Obrazovanie cherez vsju zhizn': nepreryvnoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitija*, vol.1., pp. 32–36.

Стаття надійшла до редколегії: 30.08.2017